

האם ונשמרתם מאוד לנפשותיכם

כולל אף איסור סכנת הגוף

מאלפי זהב

אוצר הערות וחיידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת ואתחנן

(פ"ג פס' כג) ואתחנן - אין הנזן בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. כו'. דבר אחר זה אחר מעשרה לשונות שנקראת תפלה, כדאיתא בספרי. ולכאור' יש לחבר ב' הפירושים, הנתפלה נקראת בלשון חינוך, מפאת שאנו מבקשים לקבל במתנת חנים מאת השי"ת.

(ט"ו פס' טז) אתה החלות להראות את עבדך - פתח להיות עומד ומתפלל, אף על פי שנגזרה גזירה. אמר לו ממך למדתי, שאמרת לי (שמות לב י) ועתה הניחה לי, וכי תופס הייתי בך, אלא לפתוח פתח, שבי תלוי להתפלל עליהם, כמו בן הייתי סבור לעשות עבשיו. אמנם עי' ברכות (לב ע"א) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו', אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו, ואמר לפניו, רבונו של עולם, אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם. ע"כ. ומבואר דבאמת היה כאן איזה בחינה של תפסו. [אולם זה שהקב"ה רמוז לו להתפלל, מבואר בבי' המקומות].

את גדלך - זו מדת טובך וכן הוא אומר (במדבר יד יז) ועתה יגדל נא כח ה'. ולפי"ז ביאור מה שאומרים בשמונ"ע 'הגדול', הוא 'מידת טובך'.

מה אני בחינם - האיסור ללמד תורה בשכר

(פ"ד פס' ה) ראה למדתי אתכם וגו'.

בבכורות (כט ע"א) ילפינן מהכא, שאין ללמד תורה בשכר, אלא בחינם. 'מה אני כחנם אף אתם כחנם'. ואם לא מצא בחינם יקח בשכר, שנאמר אמת קנה. [ונפסק ברמב"ם (פי"א מת"ח ה"ז), עיי"ש הפרטים].

וצ"ע איך שרי ליקח בשכר, הא איכא לפני עור, שמכשיל את המלמדו, ללמד בשכר.

וידוע תירוץ הגרי"ש כהנמן זצ"ל, דהאיסור הוא להמנע מללמד בחינם. וכשאינו מלמד כלל, ג"כ עובר באיסור זה, דסו"ס אינו מלמד בחינם. ונמצא דכאשר משלם לו, אינו מכשילו בלפנ"ע, שהרי בלא"ה היה עובר על איסור זה.

[ויל"ע קצת, דסו"ס במעשה התשלום, גורם למפרע שיעבור באיסור. שהרי לולא שישלם, המלמד לא קעבר באיסור. ואולי לא תליא בתשלום בסוף, אלא בתנאי מתחילה].

ולכאור' י"ל באופ"א דהוי כעין פיקוח נפש, וכדאיתא במכות (י ע"א) דתלמיד שגלה מגליץ רבו עמו, דכתיב וחי, עביד ליה חיותא.

(ט"ו פס' טז) ונשמרתם מאוד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש.

הנה ענין פסוק זה, שלא לשכח את אשר במעמד הר סיני, לא ראיתם כל תמונה, [ועי"כ שלא לעבוד עבו"ז]. אמנם כבר שגור בפי העולם לאומרו אף על שמירת הגוף.

ובאמת כבר מצינו בברכות (לב ע"ב) מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך ובא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו, לאחר שסיים תפלתו, אמר לו, והלא כתיב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך, וכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ולמה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך את ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי, אמר ליה, אלו לפני מלך כו"ד היית עומד ובא חבירך ונתן לך שלום היית מחזיר לו, אמר ליה לא, אמר ליה ומה לפני מלך כו"ד כך, אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה, מיד נתפייס אותו השר.

ועד"ז? וקטו הרבה אחרונים דהמסתכן עובר בונשמרתם. כגון הלבוש (יורה דעה סימן קטז סעי' א) הנודע ביהודה (תניינא יו"ד סי' י) המסילות ישרים (פרק ט) הקיצושי"ע (סי' לב סעי' א) הערול"נ ביבמות בכ"מ והחת"ס ועוד רבים, ואכ"מ.

ובמהרש"א בברכות שם, העיר על מה שהשר הביא את הפסוק ושמור נפשך מאוד (לעיל פס' ט). דהאי קרא בשכחת התורה קמיירי כמ"ש פן תשכח את הדברים וגו', ובפ"ג דאבות שנינו כל השוכח ד"א ממשנתו כו' כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך וגו', וכן האי קרא ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' איירי שלא נאמין בשום תבנית פסל וגו', ולא איירי הני קראי כלל בשמירת נפש אדם עצמו מסכנה כו' עיי"ש.

אמנם הרמב"ם (פי"א מרוצה ה"ד) כתב להדיא דפסוק זה כולל אף שמירת הגוף, ז"ל, מ"ע להסיר כל מכשול שיש בו משום סכנת נפשות ולהשמר בדבר יפה יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד, עכ"ל. והגר"א ציין לגמ' בברכות הנ"ל.

ובמנחת חינוך (תקמו או' יא) תמה על דברי הרמב"ם שהביא פסוק זה לילפותא לשמירת הנפש. וכתב דא"א ללמוד מהגמ' בברכות הנ"ל, דעל ההגמון לא קשה כי הם מינים ומהפכים דברי אלקים חיים למינות, ומי יודע איזה פירוש שפירש הרשע בכתוב הזה דלדעתו קאי על שמירת הגוף. וכתב דבודאי הרמב"ם מצא באיזה מקום ונעלם מאתנו. [ובחששות הביא להוכיח משבועות, דהיתה להם קבלה דקאי אף אשמירת הגוף].

ובס"ד מצאתי באחרונים כמה ביאורים בזה.

בהעמק דבר כאן ביאר, דאי משום שמירת הנפש גרידא, הי' ראוי לכתוב ושמרתם מאד את נפשותיכם כמו לעיל ושמור נפשך, אלא ונשמרתם זה הגוף כדאיתא בברכות (לב ע"ב). וביאר דלנפשותיכם היינו דלשמירת הנפש תשמרו גם הגוף.

ובעיי"ז ביאר הציץ אליעזר (חכ"א סימן ח א') עפ"ד הרמב"ם בה' דעות (פ"ד ה"א), הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעות הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדים את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים עכ"ל. דלפי"ז מיושב שפיר איך שכולל בזה גם אזהרה לשמירת הגוף, מפני שאם אין הגוף בריא ושלם הרי דבר זה מביא גם לשכחת התורה, כי עי"כ 'אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעות הבורא'.

ובתורה תמימה (כאן א' טז) ביאר דרך לשון התורה בכ"מ שתופס שמירת הגוף בשם שמירת הנפש, כמו טמא לנפש, הנפש הנוגעת, כי הצלת נפשי ממות, המבקשים את נפשך והרבה כהנה, ויותר מזה מצינו בתענית (כב ע"ב) אסור לאדם לסגף עצמו בתענית דכתיב והי האדם לנפש חיה, נשמה שנתתי בך החייה, הרי דמביא ראייה לשמירת הגוף מלשון חיות הנפש, ובב"ק (צא ע"ב) יליף דאסור לאדם לחבל עצמו מפסוק אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכו'. עכ"ד. [ובעצם להנ"ל הוא מבואר, דע"י ששומר גופו, שומר נפשו בקרבו. ולפי"ז כל הני פסוקים כוננים לשימור הנפש כפשוטו ע"י שימור הגוף כראוי, וכדברי הצי"א הנד'.

והגר"י קמנצקי כתב [בהקדמת אמת ליעקב] שהרי לגבי שכחת התורה למדו מ"השמר לך" שמתחייב בנפשו, וכיון שהזוהרו להשמר מכך [שע"י מתחייב בנפשו], מוכח שאסור להסתכן. [ולסיום יש לציין למה שכתב הח"ת בשם עולם (ח"ב פ"ה) והוציא הכתוב ענינים אלו בשם שמירת הנפש ולא בשם שמירת הגוף או שמירת עצמו, להורות לנו שבעת שעושה ענינים אלו, יתבונן מאד שלא יקלקל ע"י את נפשו ע"ש].

והגר"י קמנצקי כתב [בהקדמת אמת ליעקב] שהרי לגבי שכחת התורה למדו מ"השמר לך" שמתחייב בנפשו, וכיון שהזוהרו להשמר מכך [שע"י מתחייב בנפשו], מוכח שאסור להסתכן. [ולסיום יש לציין למה שכתב הח"ת בשם עולם (ח"ב פ"ה) והוציא הכתוב ענינים אלו בשם שמירת הנפש ולא בשם שמירת הגוף או שמירת עצמו, להורות לנו שבעת שעושה ענינים אלו, יתבונן מאד שלא יקלקל ע"י את נפשו ע"ש].

חידה

כיצד יתכן מצוה להרוג אדם חף מפשע. [ה' אפשרויות].

תשובה לחידה משבוע שעבר, כיצד יתכן שחייבין לחלל שבת כדי להציל אדם האוכל נבלות ומחלל שבתות. ואותו אדם שמצילין אותו, מותר לו [והוא אף צריך] לחלל שבתות. [בלא צורך פיקו"ג, ומדובר בגדול בר דעת]: מבואר בגמ' ספ"ק דכתובות (טו ע"ב) תינוק הנמצא מושלך בעיר שרובה גויים, לענין חיובו במצוות אולינן בתר רובא, ומותר להאכילו נבילות. ואעפ"כ ס"ל לשמואל דחייבין לחלל שבת להצילו, דאין הולכין בפיקו"ג אחר הרוב.

'ובחרת בחיים'

רשימות מהנהגות ודברים שנשמעו מארמוח"ז מרן שה"ת זצ"ל

עניני נישואין

הרכבת חתן על הכתפיים

קודם חתונתי, שאלתי אם שרי להרכיב חתן על הכתפיים (שפקפקו בזה מהטעם שאסור לרכוב על חמור ללא אוסף). והשיב לא נהגו אצלנו. שאלו אם יש בעיה בזה, והשיב יעשה מה שרוצה.

חתן המשמח עצמו

שאלתי (כ"ל), אם חתן שמשמח עצמו מקיים המצוה לשמח חתן. ואמר שחתן שמח ממילא ואינו צריך לשמח עצמו, אבל אם באמת משמח עצמו, מקיים המצוה.

שיעור זמן מצות 'ישמח' בשנה מעוברת

שאלתי לגבי מצות 'ושמח את אשתו' בשנה ראשונה, כמה זמן היא בשנה מעוברת. שנה שלמה של י"ג חודשים, או רק שנים עשר. והשיב, עוד חודש. [והארכנו בזה בס"ד בחיבור 'שמח את אשתו' שער ג פ"ב].

נערים ממשחה נגינתם

שאלוהו מה הביאור קול מצהלות כו' 'ונערים ממשחה נגינתם', והשיב שהכונה לשבע ברכות.

לומר לחתן בדרשתו

שאלוהו אם נהגו לומר לחתן תוך דרשתו, והשיב שכן.

שהשמחה במעונו בברית זו ברכות יחיד

שאלוהו האם לומר שהשמחה במעונו בסעודת ברית ושבע ברכות יחד. והשיב שישגור. [והיינו שענין צערא דינוקא אינו אלא מבטל הטעם לומר מחמת הברית, ולא שגורם עזב גדול עד שיבטל שמחת השבע ברכות, ופשוט. אולם יל"ע לגבי סעודת סיום מסכת ושבע ברכות יחיד, האם יאמרו שהשמחה במעונו, לפי דבריו הנודעים של הערוה"ש (ני"ד סי' רמ"ו סעי' מה), וד"ק היטב. ואכמ"ל].

אשמח מאוד בהערות ותגובות [והשגת הגליון] בפ"ל - 0533130380

והגר"י קמנצקי כתב [בהקדמת אמת ליעקב] שהרי לגבי שכחת התורה למדו מ"השמר לך" שמתחייב בנפשו, וכיון שהזוהרו להשמר מכך [שע"י מתחייב בנפשו], מוכח שאסור להסתכן. [ולסיום יש לציין למה שכתב הח"ת בשם עולם (ח"ב פ"ה) והוציא הכתוב ענינים אלו בשם שמירת הנפש ולא בשם שמירת הגוף או שמירת עצמו, להורות לנו שבעת שעושה ענינים אלו, יתבונן מאד שלא יקלקל ע"י את נפשו ע"ש].

(ט' ט"ו) מכור - הוא כלי שמוקקים בו את הזהב. וי"ל דעם ישראל נשתבחו בזה שנמשלו לזהב, דנזדככו שם, עד שנהיו ראויין להיות עובדי ד'.

(ט"ו ט"ז) בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. יש לדקדק בקריאת הפסוק בתורה, וכן באמירתו בעלינו לשבח, להפסיק בין 'מתחת', לאין עוד'. דאין עוד קאי על שניהם, שבין בשמים ובין בארץ, אין עוד. ולא כהקוראים, בשמים ממעל, ועל הארץ מתחת - אין עוד. דמשמע מדבריהם דרק בארץ אין עוד, שנשמע ככפירה ח"ו. [אלא הקריאה הנכונה היא, ד' הוא האלקים בשמים ממעל - ועל הארץ מתחת. אין עוד].

(ט"ה ט"ז) על פני - בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם. דבר אחר כל זמן שאני קיים. לב' הפירושים, אין שום מציאות שיהא מותר. רק שלהפ"י הא' מדבר כלפי המקום, ולהפ"י השני מדבר כלפי הזמן.

האם עם ישראל היו במ"ת 'גר שנתגייר כקטן שנולד'

(ט"ז ט"ז) שובו לכם לאהליכם.

מקור נפלא לדין של 'גר שנתגייר כקטן שנולד דמי' (יבמות כב ע"א), מצא המשך חכמה כאן [אחר שהביא ההתח"ס כתב, שתמה בזה כל ימיו]. מהא דאמר להם הקב"ה אחרי מתן תורה "שובו לכם לאהליכם", ואין אהלו אלא אשתו (מ"ק ז ע"ב), ואע"פ שמשמטא היה ליוצאי מצרים נשים הרבה מהעריות שאין בני נח מזההרין עליהן. [וכעין עמדם שהיה גדול הדור ונשא דודתו, וע"ש עוד]. וא"כ אלו שנשאו קרובותיהם היו צריכים לפרוש מהם. וע"כ דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

ומבואר מדבריו חידוש גדול, דעם ישראל הותרו בקרובותיהם לאחר מ"ת מדין כקטן שנולד. וצ"ע ע"ד ממשאחז"ל (יומא עה ע"א) עה"פ בוכה למשפחותיו, שהכונה שבכו על העריות שנאסרו להם לשכב אצלם. וכפי שידוע לבאר (ע"י ט"ז אה"ע סי' לד סק"ב) הכונה היא שהיו צריכים להפרד. [ובאמת ע"י במש"ח שציין לרש"י ביומא שם, שבכו על הנוספות שמתרות לב"נ, ומה הוכיח כדבריו דהיו נשואים לעריות. אך לפלא שלא העיר כי מהתם משמע שהיו צריכים להפרד. וצ"ע].

ובאמת בגו"א (פ' ויגש. הו' בהקדמת השב שמעתתא ד"ה ט"ז) כתב להדיא דלא כהמש"ח. דהקשה כיון שהיה לישראל במתן תורה דין גרים (כדאי ביבמות מו ע"ב), א"כ מדוע נאסרו בקרובותיהם, הלא קי"ל גר נושא